

2 Inrichten van 'ketentrajecten'

Het voorstel is dus om meer dan nu te focussen op het vormgeven van 'ketentrajecten' d.w.z. het 'combineren' van het eerste semester van de propedeuse met het laatste (half) jaar van een vooropleiding voor het hbo en wo: mbo/havo resp. vwo (waarbij vwo'ers ook wel naar het hbo kunnen gaan, maar die overstap wordt voorlopig in dit kader buiten beschouwing gelaten).

Het vormen van 'ketens' is een zaak waarbij de leerling (ook: deelnemer in het mbo) als a.s. student centraal wordt gesteld. Iemand die een diploma van het mbo-4, havo of vwo behaalt, dient zich nadrukkelijk te realiseren dat daarmee het recht wordt verworven door te stromen naar een studie in het hoger onderwijs. Het kunnen gaan verkrijgen van de status van 'hoger opgeleide', mogelijk gemaakt door de overheid, betekent dat diezelfde overheid van die leerling mag vragen om zich nadrukkelijk inhoudelijk voor te bereiden op die overstap. Dan draait het niet alleen om kennis, vaardigheden en houding (competenties) aangezien daarvoor de onderwijsinstellingen de benodigde middelen en instrumenten hebben gekregen, maar juist om de oriëntatie op een vervolgstudie.

Die voorbereiding op de overstap is nu zonder meer vrijblijvend te noemen, ondanks alle energie die er door mbo- en vo-instellingen in keuze- en loopbaanbegeleiding wordt gestoken. Ook de hogescholen en universiteiten besteden veel tijd, geld en energie aan activiteiten waaraan leerlingen kunnen meedoen, maar daarbij hebben ze geen grip op wie er op welke manier meedoen. Natuurlijk, de leerling mag de studie kiezen die hij of zij leuk vindt of ziet als de opstap naar een goede baan. En onderwijsinstellingen zijn elkaars concurrent als het gaat om het binnenhalen van studenten. Toch moet het mogelijk zijn door meer 'ketendenken' een strakkere regie op het keuze- resp. wervingsproces te zetten, waardoor zowel a.s. studenten als hogescholen en universiteiten eerder weten 'waar ze aan toe zijn'.

Overigens kunnen leerlingen met een mbo-, havo- of vwo-diploma aan het werk gaan. De vraag is of deze leerlingen ook een keuzetraject dienen te doorlopen, moet bevestigend worden beantwoord. Op welke wijze dat dient te geschieden, daarop wordt verderop kort teruggekomen.

2.1 Programma op instelling voor havo, vwo en mbo

Eerst wordt ingegaan op de vormgeving van de keten op de instelling voor havo, vwo of mbo.

2.1.1 Leerlingen en oriëntatie: aanbevelingen

Er wordt, zoals aangegeven, vanuit de a.s. student (de leerling, waaronder ook de mbo-deelnemer wordt verstaan) gezien een aantal aanbevelingen gegeven als het gaat om de oriëntatie van de betrokkene op de vervolgopleiding, binnen het traject 'laatste (half) jaar vooropleiding plus eerste semester propedeuse'. Bij elke aanbeveling wordt een toelichting gegeven, maar een verdere uitwerking tot op detailniveau wordt in het bestek van dit rapport achterwege gelaten.

1. *Elke leerling dient – met een vergoeding in studietijd resp. competenties – in het jaar voorafgaande aan de inschrijving verplicht mee te doen aan een oriëntatieprogramma op een vervolgstudie.*

In het programma voor het laatste jaar van het havo, vwo en mbo dient een voorziening te worden opgenomen voor de voorbereiding op de vervolgstudie. In het eerste semester van dat jaar gaat het om een meer algemene oriëntatie, veelal intern binnen de school, waarna het tweede semester vooral kan worden gebruikt voor activiteiten die in samenwerking met het vervolgonderwijs worden aangeboden.

Er zal nader moeten worden bekeken hoe de verplichting kan worden vormgegeven, in combinatie met een bepaalde vorm van controle, mede om te voorkomen dat het een 'verplicht nummer' wordt en leerlingen zich er maar een beetje vanaf maken. Er zal bijvoorbeeld sterk dienen te worden geïnvesteerd in de begeleidingsstructuur, dus in begeleiders (decanen, mentoren, 'personal coaches' e.a.).

2. *Elke leerling dient op 1 december voorafgaande aan de inschrijving voor een vervolgstudie aan te geven wat de eerste voorkeur is.*

Het is van belang om op een redelijk vroeg tijdstip als hogescholen en universiteiten een eerste beeld te hebben van de keuzes. Op dit moment wachten veel leerlingen tot het laatste

moment om zich definitief in te schrijven. Dat is uiteraard lastig voor het opstellen van een goede planning van de eerste fase, maar het is daardoor moeilijk om gericht bezig te zijn met oriëntatie-activiteiten voor a.s. studenten.

3. *Het oriëntatieprogramma bestaat uit een aantal 'gefaseerde' componenten om de competenties te verwerven, die belangrijk zijn voorafgaande en tijdens de eerste fase van een vervolgstudie:*
- *Algemene competenties, los van de vervolginstelling (te verzorgen door onafhankelijke organisaties)*
 - *Specifieke competenties, gekoppeld aan het profiel of sector (door een consortium van hogescholen of universiteiten)*
 - *Individuele competenties (door een hogeschool of universiteit).*

In de aanloop naar de eerste fase van de vervolgopleiding krijgt een leerling, afhankelijk van de wensen die er dienaangaande zijn, een programma aangeboden, dat een opbouw kent met een drietal componenten.

Los van de vervolgstudie en de instelling zijn er competenties (kennis, vaardigheden, houding en andere zaken die van belang zijn voor een studie) die elke a.s. student nodig heeft en in voorkomend geval zich dient eigen te maken. Deze algemene 'hogere onderwijs-competenties' komen voor in programma's die los van de hogescholen en universiteiten worden aangeboden, door onafhankelijke organisaties die nauw samenwerken met de begeleiders op de scholen voor havo, vwo en mbo.

Daarnaast zijn er competenties die in grote mate te maken hebben met de sector die een leerling voor ogen heeft – en in principe ook al in het gekozen profiel (havo/vwo) en de afstudeerrichting (mbo) tot uiting komen. In een regio kunnen de gebundelde instellingen voor hoger onderwijs programma's aanbieden, ingebed in het curriculum van het havo, vwo en mbo, zodat ook los van het profiel een a.s. student zich deze competenties eigen kan gaan maken. Voor de goede orde, het kan daarbij ook gaan om kennis, zeker als de leerling van plan is een opleiding te gaan volgen die niet of nauwelijks op het profiel resp. de afstudeerrichting aansluit ('scheve oversteek').

Deze eerste twee componenten lenen zich voor het aanbieden ervan in het eerste semester van het laatste leerjaar (en mogelijk ook al alvast in een bepaalde mate in het jaar daarvoor). De derde component kan het beste in het laatste semester van het examenjaar worden aangeboden (al was het maar dat bepaalde extra kennis ook nog handig is bij de voorbereiding op het eigen eindexamen). Op basis van de keuze die de leerling onderhand toch moet hebben gemaakt voor een vervolgopleiding, doet betrokkene mee aan activiteiten van de instelling van zijn keuze. In deze activiteiten wordt gekeken naar de a.s. student als individu, om competenties aan te leren die persoonlijk ontbreken en zonder meer noodzakelijk worden geacht om de gekozen vervolgopleiding met succes te kunnen gaan volgen. Uiteraard wordt daarbij, zeker als het een 'scheve oversteek' betreft, naar de motivatie gekeken en de wijze waarop de voorbereiding op de vervolgopleiding verloopt. In voorkomend geval kan nog worden bijgestuurd, in een vroeg stadium.

Voor alle duidelijkheid, de leerling is verplicht om het complete programma te volgen als onderdeel van de eigen opleiding, maar het blijft altijd de leerling zelf die de onderliggende keuzes maakt. Een leerling heeft het recht om een vervolgopleiding te gaan volgen waarvan niet altijd voor de volle honderd procent vaststaat dat het gaat lukken om daarvan het diploma te gaan behalen. Wel ligt de verantwoordelijkheid bij de leerling om serieus om te gaan met adviezen, in het begeleidingstraject. Hoe om te gaan te leerlingen die 'alles aan de laars lappen', is nog een kwestie van overleg. Je zou kunnen denken aan zo'n situatie die we kennen in de propedeuse waarbij een negatief bindend studieadvies niet behoeft te worden uitgebracht op basis van de hardheidsclausule, met allerlei persoonlijk mee te wegen omstandigheden; daarbij zou ook het 'keuzegedrag' voorafgaande aan de studie op een bepaalde wijze kunnen worden meegenomen.

4. *Binnen de componenten en competenties zit in dit programma:*

- *Academische vaardigheden voor vwo'ers*
- *Beroepsoriëntatie voor havisten*
- *Nader te bepalen voor mbo'ers.*

In het programma dat wordt aangeboden aan vwo'ers wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan 'academische vaardigheden' resp. 'oriëntatie op wetenschappelijk onderzoek'. Leerlingen krijgen daarmee de kans om voor zichzelf na te gaan, met adviezen vanuit de universiteiten, in hoeverre een wetenschappelijke studie past bij de ambities. Ook kan op basis daarvan in goed overleg worden bekeken welke vorm binnen een bepaalde opleiding het meest geschikt is (meer dan wel minder onderzoeksgericht).

De havisten krijgen in het programma een behoorlijke deel beroepsoriëntatie, waarbij sprake is van zowel een aandeel van de hogescholen als van het bedrijfsleven. Deze beroepsoriëntatie kan in het eerste semester van het examenjaar meer algemeen zijn (dus onafhankelijk aangeboden door een 'consortium' van hogescholen en branches), waarna in het tweede semester meer kan worden ingezoomd op het beroepenveld dat past bij het profiel en/of de sector waarbinnen de gekozen vervolgopleiding valt.

Voor mbo'ers geldt in het algemeen dat reeds een opleiding wordt gevolgd die wijst in de richting van een bepaald werkveld. Indien de mbo'er in diezelfde sector van de arbeidsmarkt verder wil studeren, zal ook de component 'beroepsoriëntatie' van belang zijn, aangezien in de praktijk blijkt dat veel mbo'ers niet weten waar de verschillen tussen de functies op mbo- en hbo-niveau (Bachelor dan wel Associate degree) zich voordoen. Ook zal aandacht moeten worden besteed aan de verschillen in competenties (praktijk- versus theoretisch denken en handelen) die zich zullen gaan voordoen. Voor de rest zal er, zeker bij een 'scheve oversteek', sprake kunnen zijn van min of meer maatwerk, naast het aanleren van de algemene hbo-competenties.

5. *Er vindt tussen 1 november en 1 februari een tweetal intakegesprekken plaats, gericht op de keuze van de vervolgopleiding resp. de invulling van het verdere oriëntatieprogramma.*

Binnen de structurele aanpak vinden er in het laatste jaar een tweetal gesprekken met de leerling plaats om vast te leggen op welke wijze het beste het (persoonlijke deel van het) oriëntatieprogramma het beste kan worden ingevuld.

Bij het eerste gesprek wordt in ieder geval bekeken welke vervolgopleiding in principe in aanmerking komt, zodat op basis daarvan afspraken voor de rest van het studiejaar kunnen worden gemaakt.

Het tweede gesprek is erop gericht om maatwerkafspraken te maken, inclusief het vastleggen van de deelname aan de algemene, specifieke en individuele activiteiten.

6. *Op 1 mei dient de leerling de tweede aanmelding hebben gedaan, met uiterlijk 1 juli een definitieve bevestiging.*

De onderwijsinstellingen in het hoger onderwijs hebben steeds meer problemen met de planning vanwege het feit dat studenten steeds langer wachten met de definitieve aanmelding. De instellingen werken dit ook in de hand met allerlei 'last minute-activiteiten' en andere vormen van werving die erop gericht twijfelende studenten van 'concurrenten' los te weken. Een dergelijke manier van handelen past niet bij het feit dat het havo, vwo en mbo in principe opleiden voor een vervolgstudie (ook bij het mbo-4 steeds meer), waardoor van een leerling mag worden geëist dat een definitieve keuze uiterlijk op 1 juli bekend wordt gemaakt.

7. *In het oriëntatieprogramma wordt ook uitgegaan van andere opties, met een vastlegging van de consequenties daarvan. Opties zijn zoal voor jongeren:*

- *Gaan werken*
- *Een jaar vakantie.*

In de voorgaande aanbevelingen is uitgegaan van de omstandigheid dat leerlingen direct doorstuderen. Uiteraard zijn er meer mogelijkheden zoals het zoeken van een baan, een tijd

op vakantie gaan of als havist eerst een mbo-opleiding gaan doen. Ook deze leerlingen dienen het programma te volgen, maar als blijkt dat een direct doorstuderen geen reële optie is, zal een specifieke aanpassing van de activiteiten kunnen plaatsvinden. Die aanpak dient nog apart te worden uitgewerkt, maar de volgende elementen zullen er in ieder geval deel van uitmaken:

- Voorbereiding op een baan, en zaken die daarmee samenhangen (mogelijk te koppelen aan praktijkonderdelen);
- Vastleggen van afspraken over de periode waarin de betrokkene zich alsnog wil gaan voorbereiden op een studie (de alumnus kan in principe zonder verdere kosten gebruikmaken van de voorzieningen zoals de begeleiding en het volgen van het oriëntatieprogramma bij de voormalige onderwijsinstelling).

2.1.2 *Gezakte leerlingen: analyse*

Een groep die speciale aandacht verdient, bestaat uit degenen die niet voor het eindexamen slagen, dus 'zakken voor het examen'. Op dit moment wordt bekeken of deze leerlingen eerder kunnen doorstromen naar een vervolgopleiding (na een half jaar bijvoorbeeld) middels het project 'flexibele examinering'. De aanbevelingen die hier worden gedaan voor de 'gezakten', kunnen ook op dit project van toepassing worden verklaard.

De 'gezakten' worden door hogescholen en vooral universiteiten als een kwetsbare doelgroep gezien, met een verhoogd risico op uitval (hoewel dat mogelijk niet statistisch helemaal is aan te tonen). Daarom zou er in het jaar waarin de desbetreffende leerling het examen moet overdoen, een aantal aanvullende zaken in het oriëntatieprogramma moeten worden opgenomen (naast uiteraard toch weer een aantal activiteiten die opnieuw moeten worden gedaan).

1. *Een leerling die niet slaagt voor het examen, wordt bekeken op:*

- a. *zaken waarop hij is gezakt*
- b. *motivatie*
- c. *studiekeuze*
- d. *andere zaken die mogelijk van invloed zijn geweest op het zakken.*

Het is van belang om iemand die niet slaagt voor het examen, inzicht te geven in de redenen daarvan. Dat kan gebeuren door vertegenwoordigers van de school zelf, maar ook door een 'begeleidingsteam' waarin deskundigen vanuit het vervolgonderwijs zitten.

De analyses die worden gepleegd, kunnen ook worden gebruikt om ervan als onderwijsinstellingen te leren, te gebruiken bij de begeleiding van volgende cohorten. Ook de ervaringen met uitvallers ('wat kenmerkt die groep...') kunnen worden ingebracht, ter vergelijking, aangezien het in beide gevallen om studerende gaat die bepaalde examens niet behalen.

2. *Op basis van deze analyse wordt een programma samengesteld, dat in samenspraak met een 'persoonlijke coach' wordt afgewerkt (door keuzes te maken):*

- a. *Het inhalen van de slechte vakken, met bijspijkeren vanuit de vervolgopleiding*
- b. *Idem, als het om kernvakken voor die opleiding gaat*
- c. *Vakken voor het examen halen*
- d. *Vakken doen alvast propedeuse / meedraaien.*

De analyse van de omstandigheden die hebben geleid tot het niet behalen van het examen, wordt in samenspraak met de eigen begeleider ('personal coach' – overigens iemand die ook al eerder dan het examenjaar aan de leerling kan zijn toegevoegd) een eigen programma opgesteld. Uiteraard speelt daarbij een rol naar welke sector resp. vervolgopleiding in het hoger onderwijs de leerling wil doorstromen. Als daar zwakke punten te benoemen zijn, maar die wel 'reparabel' worden geacht, zal het bijspijkeren daarvan een van de prioriteiten dienen te zijn. Het ligt voor de hand om daarbij het vervolgonderwijs in te schakelen.

Mogelijk kan de leerling, zeker als voor de vereiste en gewenste onderdelen bij de gewenste vervolgopleiding wel op het havo, vwo dan wel mbo voldoende resultaten zijn behaald, alvast meedoen aan bepaalde onderwijsonderdelen van de propedeuse.

2.1.3 Rol van docenten

De positie van de docenten dient duidelijk te zijn vastgelegd binnen de vormgeving van de 'keten-trajecten' zodanig dat de eisen die aan de docenten kunnen worden gesteld, ook kunnen worden gecontroleerd. Bij de hogescholen en universiteiten is de positie van docenten een element bij de accreditatie, terwijl bij het mbo dit kan worden meegenomen in het KCE-traject. In het havo en vwo is dit een zaak van de inspectie, in samenwerking met de schoolleiding.

1. Docenten die lesgeven in het laatste jaar van een vooropleiding (havo, vwo, mbo) dienen verplicht te participeren in het oriëntatieprogramma, bijvoorbeeld bij:
 - a. Intakegesprekken
 - b. Analyses van gezakten
 - c. Bijspijkeren
 - d. Overleg met collega's over veranderingen (eigen opleiding, hbo, wo)
 - e. Profielwerkstukken
 - f. Academische vorming
 - g. Beroepsoriëntatie.
2. Docenten die betrokken zijn bij het eerste leerjaar van een hogeschool dan wel universiteit, dienen verplicht te participeren in het 'ketentraject', bijvoorbeeld bij:
 - a. Beroepsoriëntatie
 - b. Academische vorming en wetenschappelijk onderzoek
 - c. Profielwerkstukken
 - d. Overleg met docenten uit de vooropleiding over ontwikkelingen rond de kernvakken
 - e. Overleg met docenten van andere opleidingen binnen de eigen instelling over mogelijkheden voor een switch (geldt bij universiteiten ook voor het overleg met hogescholen)
 - f. Begeleiding in het eerste semester
 - g. Analyses van uitvallers en switchers.
3. Voor docenten die betrokken zijn bij de ketentrajecten, dienen aparte specifieke programma's voor de scholing en deskundigheidsbevordering te worden ontwikkeld en aangeboden. Deze programma's vallen onder verantwoordelijkheid van de overheid en een onafhankelijk bureau, maar er zullen uiteraard werk- en ontwikkelgroepen moeten zijn, die bestaan uit vertegenwoordigers van onderwijsinstellingen in het vo, mbo en ho.

2.1.4 Activiteiten in de samenwerking

Alles overziende bevatten deze aanbevelingen nogal wat zaken die in het examenjaar van de vooropleiding gezamenlijk met de vervolgopleidingen kunnen en moeten worden gedaan. Hier wordt nog een aantal van dit soort activiteiten nader uitgewerkt. Uiteraard zal alles, als het beleid rond de 'ketentrajecten' op een of andere wijze zal worden gaan vormgegeven, nader onder de loep moeten worden genomen.

Deficiëntie-cursussen

Leerlingen die niet voldoen aan de eisen die bij de toelating worden gesteld, moeten een toelatingstoets afleggen. In principe moeten daarbij alle zaken die een leerling in het reguliere examen moet beheersen, ook worden getoetst. In de praktijk is dat niet het geval. Binnen het denken in 'ketentrajecten' zou wellicht de volgende aanpak kunnen worden uitgewerkt.

- De toelatingseis is per opleiding in het hoger onderwijs vastgesteld, met redenen omkleed.
- Per vak staat beschreven welke onderdelen essentieel worden geacht en dus in ieder geval bij een toelatingstoets worden bevraagd. Deze beschrijving wordt opgesteld door het landelijk overleg dat er bestaat voor de betreffende opleiding in het hbo dan wel wo.
- De examencommissie van de hbo- of wo-opleiding stelt de toets op, zich daarbij baserend op de gemaakte afspraken. Daarbij kan men zich laten adviseren door docenten voor het vak in de vooropleidingen. Overigens kan de toets ook bestaan uit een project, opdracht of een werkstuk.

Uiteraard moet wel worden voorkomen dat leerlingen een bepaald vak niet kiezen, als ze weten dat het afleggen van een 'simpele' toelatingstoets een ontsnappingsclausule is. Er zal van moeten worden uitgegaan dat het eisen van een bepaald vak door een opleiding in het hbo of wo